

STADS WANDELING BRIELLE

Tot 1922 was Brielle een garnizoensstad. Daarna kwam het Korps Torpedisten, waardoor de militaire rol van de vestingstad nog niet was uitgespeeld. De strategische ligging van Brielle, dichtbij de Maasmonding, had daar natuurlijk alles mee te maken.

J.F.G. van Houtum 1840-1907
Grondlegger Korps Torpedisten

5

2 km. Deze wandelroute leidt langs verschillende herinneringen aan het militaire verleden van Brielle...
Geeft acht!

DUIZEND BOMMEN EN TORPEDO'S

DUIZEND BOMMEN EN TORPEDO'S

Commandeurstraat

Kaatsbaan

Rozemarijnstraat

Wellerondom

Koopmanstraat

Vischstraat

Markt

VESTINGGRACHT

DUIZEND BOMMEN EN TORPEDO'S

DE PROVOOST

De wandeling begint op de Markt, het hart van de vesting. Ga rechts van het stadhuis de Koopmanstraat in, steek het pleintje Wellerondom over en loop links of rechts om de Sint-Catharijnekkerk heen. U bent nu op het Sint-Catharijnehof.

Op nummer 12, enigszins verscholen achter een paar bomen, staat de **provoost**. Dit is de voormalige militaire gevangenis en de plaats waar de krijgsraad bijeenkwam. De provoost is gebouwd in 1668 en tot 1922 als cachot in gebruik geweest. Daarna raakte het gebouw in verval, totdat de gemeente het begin jaren zeventig liet restaureren en er het stadsarchief in onderbracht. Tot het stadsarchief in 1998 opging in het streekarchief Voorne-Putten-Rozenburg. De provoost is nu een woonhuis.

Het kan zijn dat de Sint-Catharijnekkerk zo'n indruk maakt, dat u meer zou willen weten over dit godshuis en het religieuze verleden van Brielle. Kies dan voor de Stadswandeling LOVEN EN BIDDEN.

DUIZEND BOMMEN EN TORPEDO'S

2

DE SLOEPENLOODSEN

Ga om de Provoost heen, de Commandeurstraat in.

Ga aan het eind linksaf de Langestraat in. Bijna aan het eind van de Langestraat, staan aan de rechterkant de **sloepenloodsen**. De loodsen zijn in 1884 gebouwd voor de sloepen van het Korps Torpedisten. Aan de andere zijde van de sloepenloodsen konden de torpedisten hun vaartuigen te water laten in de Maarlandse haven.

Het Korps Torpedisten kreeg Brielle als standplaats in 1882. De torpedisten gebruikten de sloepen om torpedo's (zeemijnen) in havens en riviermondingen te leggen. Dit om de eventuele vijand de toegang te beletten. De torpedo's waren door middel van elektrische draden verbonden met de oever en konden vanaf die plaats op scherp worden gezet of tot ontploffing worden gebracht. Een beproefd middel, deze zeemijnen, dat in de Hollandse wateren echter nooit tot exploderende schepen heeft geleid.

Aan de overzijde van de Langestraat, waar u nieuwbouwwoningen ziet, stond tot eind vorige eeuw een schoolgebouw. Deze meisjesvakschool kreeg - samen met een iets verderop gelegen school, een aantal woningen en het badhuis aan de Langestraat - op 4 maart 1943 een bombardement te verduren. De bommen, afkomstig uit een in nood verkerend Amerikaans vliegtuig dat terugkeerde van een missie in Duitsland, doodden 22 mensen, waaronder 14 leerlingen.

De Brielse militaire geschiedenis is nauw verbonden met de vestingwerken. Wilt u de fortificaties, die na eeuwen nog altijd intact zijn, eens aan een nadere inspectie onderwerpen, kies dan voor de Stadswandeling DE BRIELSE STADSWALLEN.

< *De sloepenloodsen voor de sloepen van het Korps Torpedisten.*

DUIZEND BOMMEN EN TORPEDO'S

3

ZEEHELDEN

Ga links van de sloepenloodsen het Maarland Noordzijde op. Steek de haven over via het eerste bruggetje, ga rechtsaf en neem de eerste straat links: de Kerkstraat. Loop deze uit, steek de Coppelstockstraat over, naar het verlengde van de Kerkstraat, en ga vlak voor de achterzijde van het Asyl voor Oude en Gebrekkige Zeelieden linksaf. Loop dit paadje uit tot u de voorzijde van het Asyl heeft bereikt. Ga linksaf en direct rechts de Kaatsbaan op. Een eenvoudige gevelsteen naast een garagedeur meldt dat hier het geboortehuis stond van **Maarten Harpertszoon Tromp**, 'Holland's Groote Admiraal'. Tromp, die ter wereld kwam in 1598, is één van de belangrijkste vaderlandse zeehelden. Hij kan gerust in één adem worden genoemd met Michiel de Ruyter en Piet Hein. Tromp speelde een heldenrol tijdens de Slag bij Duinkerken in 1639. Tijdens de Engelse Oorlogen was hij een geduchte opponent van de Britten, zonder overigens veel winst te boeken. Bij de Slag bij Ter Heijde, in 1653, sneuvelde de Brielse admiraal. Hij is begraven in Delft.

Brielle telt meer zeehelden. Een bekende is Witte de With, tijd- en strijdgenoot van Tromp. Beide zeehelden voerden het commando op het oorlogsschip Brederode. De With leefde van 1599 tot 1658. Hij was ook vlootvoogd bij de Verenigde Oostindische Compagnie en als compagnon van Piet Hein betrokken bij de verovering van de zilvervloot. Witte de With is begraven in Rotterdam.

Tip: In het Historisch Museum Den Briel is een aparte afdeling gewijd aan de Brielse zeehelden. In de hal van het museum staat een kanon dat op het oorlogsschip Brederode dienst deed.

Het Asylplein, dat u ziet als u zich bij de gevelsteen van Tromp omkeert, is ook verbonden met de zeevaart. Het L-vormige Asyl is in 1872 gesticht voor de huisvesting van oude en gebrekkige zeelieden. Bovendien woonde hier, het eerste huis rechts naast het Asyl, de schrijver Johan Been, die onder meer Paddeltje, de scheepsjongen van Michiel de Ruyter, bedacht.

< *Het Asyl is gerealiseerd om driehonderd jaar bevrijding door de watergeuzen te vieren. Wilt u meer weten over 1 april 1572, kies dan voor de Stadswandeling In naam van Oranje.*

DUIZEND BOMMEN EN TORPEDO'S

4 HET ARSENAAL

Ga rechts de Asylstraat in. Ga aan het eind linksaf de Voorstraat in en neem de eerste straat rechts: de Franschestraat. Loop door tot de eerste straat rechts. Dat is de Rozemarijnstraat. Het grote gebouw op de hoek van de Franschestraat en de Rozemarijnstraat is het **Arsenaal**. Het gebouw dateert van 1708, de tijd dat er een ingrijpende modernisering van de Brielse vesting gaande was. Het Arsenaal – vier vleugels rondom een binnenplaats – diende voor de opslag van wapens en munitie. De kanonnen bij het gebouw herinneren aan die tijd. Ook de torpedisten maakten gebruik van het Arsenaal.

Loop om het Arsenaal heen de Franschestraat uit en ga rechts de Lijnbaan op. Als u hier de havenkade bestudeert, ziet u nog een stukje verhoogde **kade** waar de torpedo's met behulp van een ijzeren kraan in de sloepen werden getakeld. Tot 1922, want toen verhuisde het Korps Torpedisten naar Gorinchem. Dat was tevens het einde van de aanwezigheid van militairen in Brielle.

Het Arsenaal verloor zijn militaire functie en kreeg eerst de bestemming graanpakhuis. In 1981 volgde een restauratie, waarbij de binnenplaats een overkapping kreeg. Waar ooit wapens en kogels lagen, staan nu bibliotheekboeken. Aan de overzijde van de haven ziet u, in dezelfde stijl als het Arsenaal, de turfschuur van het Brielse garnizoen.

*Op dit punt, aan de haven, kunt u uw blikveld verleggen naar het handelsverleden van de stad. Kies dan voor de Stadswandeling **HANDEL EN WANDEL**.*

< *Waar ooit wapens en kogels lagen, staan nu bibliotheekboeken.*

DUIZEND BOMMEN EN TORPEDO'S

5

DE INFIRMERIE

Loop terug naar de andere kant van het Arsenaal in de Rozemarijnstraat. Vlak naast het Arsenaal is de Infirmierie.

Omdat de stad tijdens de Vierde Engelse Oorlog in de hoogste staat van paraatheid verkeerde, was er in 1781 extra opslagruimte nodig. Daarom veranderde de schuur naast het Arsenaal in een affuitmagazijn. Het gebouw werd echter niet alleen gebruikt voor de opslag van kanononderstellen, maar ook als militair hospitaal. Vandaar de naam Infirmierie. Het gebouw telde twee ziekenzalen met in totaal veertig bedden. Aan de overzijde van de Rozemarijnstraat, recht tegenover de Infirmierie, staat nog het mortuarium. Net als het Arsenaal raakte de Infirmierie de militaire functie in 1922 kwijt. Het gebouw verviel eerst aan de PTT en kreeg later de functie van ontmoetingsruimte voor ouderen.

DUIZEND BOMMEN EN TORPEDO'S

6

DE HOOFDWACHT

Ga verder de Rozemarijnstraat in. Waar soldaten zijn, zijn dames van lichte zeden vaak niet ver weg. Het is aannemelijk dat deze dames in de kleine huisjes aan de Rozemarijnstraat woonden en werkten. Ze zouden bekend hebben gestaan als rozemarijntjes.

Sla aan het eind van de Rozemarijnstraat rechtsaf de Vischstraat in. Al snel ziet u aan uw linkerhand de **Hoofdwacht**. Het gebouw, opgetrokken in Lodewijk XVI-stijl, dateert uit 1789. De Hoofdwacht was het hoofdkwartier van de militaire wachters. Vanuit het gebouw trokken zij naar de poorten van de stad. De Hoofdwacht is ontworpen door de Brielse architect Johan van Westenhout (1754-1823), die ook tekende voor het in dezelfde stijl verbouwde stadhuis. Van Westenhout gebruikte baksteen voor de wanden, zandsteen voor de pilasters, hardsteen voor de arcade en hout voor het timpaan.

Tip: bekijk in het stadhuis/Historisch Museum Den Briel de schuttersstukken van Maarten van der Fuijck (het Brielse schuttersgilde rond 1660).

De Hoofdwacht verloor in 1922 zijn functie toen het Brielse garnizoen werd opgeheven. Het pand diende daarna als woonhuis van de Opzichter van 's Lands Fortificatiën. Tussen 1965 en 1994 maakte de Koninklijke Marechaussee er gebruik van. Daarna werd het een grand café.

U bent nu op de Markt, het eindpunt van de Stadswandeling **DUIZEND BOMMEN EN TORPEDO'S**.

- > *U kunt DUIZEND BOMMEN EN TORPEDO'S verlengen door een bezoek te brengen aan de Stenen Baak en de kogelgloeioven, even buiten Brielle aan het Brielse Meer (voorheen de Brielse Maas). Het is het verstandigst om dat met de auto of de fiets te doen in verband met de afstand (5 km).*

DUIZEND BOMMEN EN TORPEDO'S

7

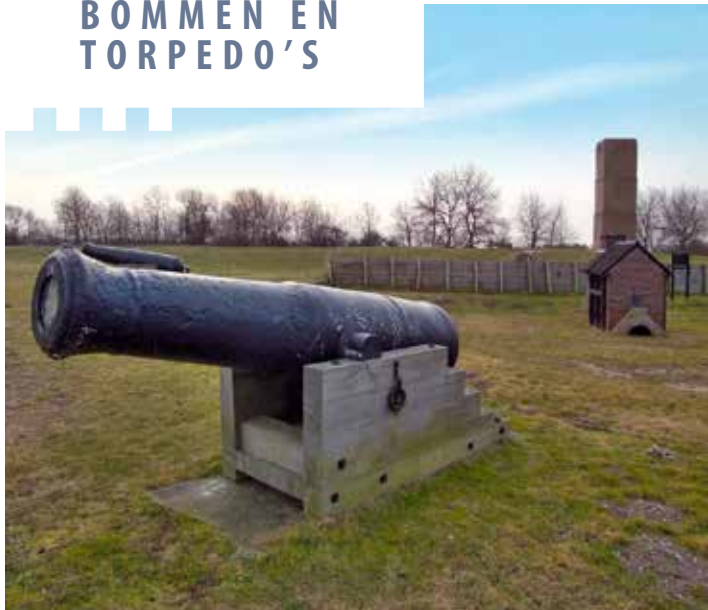
STENEN BAAK EN KOGELOVEN

Verlaat de vesting van Brielle, ga rechtsaf de N218 op. Neem buiten de bebouwde kom de eerste weg rechts: de Koolhoekweg. Rijd dan via de Bollaarsdijk en de Katteweg naar de Stenen Baak en de kogeloven. Het adres is Brielse Maas 1.

De Stenen Baak is in 1630 gebouwd als vuurtoren. Stadstimmerman Maerten Cornelisz. Paeyse, die ook de stadsgevangenis en de waag (achter het stadhuis) realiseerde, voerde het karwei uit. Zeelieden die 's nachts de Maas op wilden varen, konden hun positie bepalen aan de hand van het vuur op de Stenen Baak in combinatie met dat van een verplaatsbaar vuurbaken in de duinen van Voorne. In het midden van de negentiende eeuw raakt de Stenen Baak de functie van vuurtoren kwijt.

DUIZEND BOMMEN EN TORPEDO'S

Vanaf het midden van de achttiende eeuw had de toren ook een militaire functie. Dat de Stenen Baak onderdeel van de verdedigingslinie was, kwam tot uiting in de bouw van een klein fort, later uitgebouwd tot kustbatterij. Vanaf dit punt konden vijandelijke schepen in de Maasmonding kogels op zich afgevuurd krijgen. Om de kogels te verhitten hadden de kanonnières de beschikking over de kogelgloeioven, die nog altijd in volle glorie bij de Stenen Baak staat. De ravage van de gloeiende kogels kon groot zijn, want de schepen waren van hout en voeren met zeilen.

De Stenen Baak is nu een dependance van het Historisch Museum Den Briel. U kunt er genieten van een prachtig uitzicht, een kleine expositie en een licht- en geluidspel.

- > Wij hopen dat u een aangename wandeling heeft gemaakt. Wij hebben nog vier andere interessante wandelingen door Brielle voor u! Zie de achterzijde van deze omslag.

STADS WANDELING BRIELLE

GEMEENTE

Brielle

Uitgave	Gemeente Brielle, www.brielle.nl
Tekst	Kees van Rixoord
Redactie	VVV Brielle, Tom Cartier, Johan Wessels, Marijke Holtrop, Aart van der Houwen
Fotografie	Reitsma en Snijders Reklamemakers, Taco Meeuwse
Vormgeving	Reitsma en Snijders Reklamemakers
Illustraties	Anja C. Pieké, Reitsma en Snijders Reklamemakers

Adressen

Het Historisch Museum Den Briel

Markt 1, 3231 AH Brielle, 0181 475475
www.historischmuseumdenbriel.nl

VVV Zuid-Hollandse eilanden

Turfkade 18, 3231 AR Brielle, 0181 472662
Groepsarrangementen 0181 411586
www.zuid-hollandse-eilanden.nl

Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg

De Rik 22, 3232 LA Brielle, 0181 418043
www.streekarchiefvpr.nl

Gidsengroep Brielle

Voor rondleidingen: www.gidsengroepbrielle.nl

Vereniging Nederlandse Vestingsteden

www.vestingsteden.nl

5 HISTORISCHE STADSWANDELINGEN

Nederland telt nog altijd verschillende vestingsteden. Denk aan Elburg, Bergen op Zoom, Geertruidenberg, Zaltbommel en Hellevoetsluis.

Ook Brielle is zo'n stad.

De vestingwerken zijn, net als die van bijvoorbeeld Naarden en Hulst, nog helemaal intact.

Alleen al om deze perfecte herinnering aan het Oud-Nederlands vestingstelsel te zien, zou u een bezoek aan Brielle moeten brengen.

1

DE BRIELSE STADSWALLEN

2 Km. De stervormige Brielse stadswallen met bastions, ravelijnen, poorten, steunberen en monniken, kortom de fortificaties.

2

LOVEN EN BIDDEN

2 Km. Deze wandelroute leidt u langs kerken, kloosters, kapellen en een synagoge. Een verdiepend kijkje in het geestelijk leven van een Hollandse stad.

3

HANDEL EN WANDEL

2 Km. Deze wandelroute geeft een beeld van bedrijvig Brielle, door de eeuwen heen. Eenmaal andermaal...

4

IN NAAM VAN ORANJE

2 Km. Bedoeld voor iedereen die een globaal beeld wil krijgen van Brielle. U ziet de belangrijkste monumenten en komt meer te weten over het ontstaan en de verdere geschiedenis. Speciale aandacht is er voor 1 april.

5

DUIZEND BOMMEN EN TORPEDO'S

2 Km. Deze wandelroute leidt langs verschillende herinneringen aan het militaire verleden van Brielle. Geeft acht!